

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Μουσικοθεραπεία και παιγνιοθεραπεία: Μέθοδοι παρέμβασης στη
διαταραχή αυτιστικού φάσματος**

Γκίνη Κωνσταντίνα, Α.Μ.: 637

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Ζαχαρούλα Ταβουλάρη, Συνεργαζόμενη
ερευνήτρια Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
2^ο Μέλος: Δρ. Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη ερευνήτρια
Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
3^ο Μέλος: Δρ. Αγάθη Σταθοπούλου, Συνεργαζόμενη ερευνήτρια
Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Κομοτηνή/Αθήνα
2024

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας με τίτλο «Μουσικοθεραπεία και παιγνιοθεραπεία: Μέθοδοι παρέμβασης στη διαταραχή αυτιστικού φάσματος», επιδιώχθηκε μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ερευνητικών άρθρων που έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά από το 2012 έως το 2024 αφενός, να αναδειχθεί ο αντίκτυπος των παρεμβάσεων μουσικοθεραπείας στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων παιδιών με ΔΑΦ και αφετέρου, ο ρόλος, οι επιπτώσεις και οι περιορισμοί των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ. Από την ανασκόπηση διαφάνηκε ότι, τόσο οι παρεμβάσεις μουσικοθεραπείας όσο και οι παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας έχουν ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο στις περιπτώσεις παιδιών με ΔΑΦ επιφέροντας σημαντικές βελτιώσεις σε όλους εκείνους τους τομείς που παρουσιάζουν ελλείμματα και ιδίως σε επίπεδο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας. Οι παρεμβάσεις μουσικοθεραπείας και παιγνιοθεραπείας έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους το ότι είναι σχεδιασμένες με τρόπο που να παρέχουν στα παιδιά ένα δομημένο, ασφαλές και προβλέψιμο περιβάλλον εντός του οποίου τα παιδιά με ΔΑΦ έχουν την ευκαιρία να εκφραστούν με μη λεκτικό τρόπο, να επικοινωνήσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, να καλλιεργήσουν τις κοινωνικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες και να περιορίσουν δυσλειτουργικές συμπεριφορές (πχ. επιθετικότητα), υιοθετώντας λειτουργικά πρότυπα συμπεριφοράς. Σε κάθε περίπτωση, οι έως τώρα έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε διεθνές επίπεδο, συνηγορούν στο ότι πρόκειται για εμπειρικά τεκμηριωμένες και αποτελεσματικές παρεμβάσεις. Ωστόσο, μελλοντικές έρευνες θα ήταν χρήσιμο να διερευνήσουν πιο επισταμένως το κατά πόσο τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων διατηρούνται σε βάθος χρόνου.

Λέξεις-κλειδιά: παρεμβάσεις, μουσικοθεραπεία, παιγνιοθεραπεία, αυτισμός, παιδιά

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση

1. Μπαρακάρη, Σ. (2020). Η πλατφόρμα Meli (Μέλι): Σχεδίαση και υλοποίηση εκπαιδευτικού λογισμικού με τη μορφή ψηφιακής πλατφόρμας για παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος και τους γονείς τους με χρήση στοιχείων μουσικοθεραπείας. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 721–734.
2. Smith D.D. & Tyler, N. C. (2019). *Εισαγωγή στην ειδική αγωγή και εκπαίδευση. Φέρνοντας την αλλαγή*. Αθήνα: Gutenberg
3. Στασινός, Δ. (2020). *Η ειδική συμπεριληπτική εκπαίδευση 2027. Η ελκυστική εκδίπλωση της στο νέο ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Παπαζήση
4. Συριοπούλου- Δελλή, Χ. (2016). *Εκπαίδευση και ειδική αγωγή ατόμων με διαταραχή φάσματος αυτισμού*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Ξενόγλωσση

1. Amorim, R., Catarino, S., Miragaia, P., Ferreras, C., Viana, V., Guardiano, M. (2020) The impact of COVID-19 on children with autism spectrum disorder. *Revista de Neurología*, 71, 285-91.
2. Bharathi, G., Venugopal, A., & Vellingiri, B. (2019). Music therapy as a therapeutic tool in improving the social skills of autistic children. *The Egyptian Journal of Neurology, Psychiatry and Neurosurgery*, 55(1), 1-6.
3. Bohlander, A., Orlich, F., & Valey, C. (2012). Social Skills Training for Children with Autism. *Pediatric Clinics*, 59(1), 165-174
4. Burke, K. M., Raley, S. K., Shogren, K. A., Hagiwara, M., Mumbardó-Adam, C., Uyanik, H., & Behrens, S. (2018). A Meta-Analysis of Interventions to Promote Self-Determination for Students With Disabilities. *Remedial and Special Education*, 1-13.
5. Campisi, L., Imran, N., Nazeer, A., Skokauskas, N., & Azeem, M.W. (2018). Autism Spectrum Disorder. *British Medical Bulletin*, 127, 91–100

6. Chang, Y., Kim, B., & Youn, M. (2021). Changes in Children with Autism Spectrum Disorder after Theraplay Application. *Journal of child & adolescent psychiatry*, 32(3), 112–117.
7. Cheak-Zamora, N. C., Maurer-Batjer, A., Malow, B. A., & Coleman, A. (2019). Self-determination in young adults with autism spectrum disorder. *Autism*, 24(3), 605–616.
8. Chou, Y.-C., Wehmeyer, M. L., Palmer, S. B., & Lee, J. (2016). Comparisons of Self-Determination Among Students With Autism, Intellectual Disability, and Learning Disabilities: A Multivariate Analysis. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 32(2), 124–132.
9. Christensen, D. L., Baio, J., Van Naarden, B. K., Bilder, D., Charles, J., Constantino, J. N., ...Centers for Disease Control and Prevention (2016). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years—Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, 2012. *MMWR Surveillance Summaries*, 65(3), 1–23.
10. Cibralic, S., Kohlhoff, J., Wallace, N., McMahon, C., & Eapen, V. (2019). A systematic review of emotion regulation in children with Autism Spectrum Disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 68, 1-21.
11. Cochran, N.H., Nordling, W.J., & Cochran, J.L. (2023). *Child-Centered Play Therapy. A Practical Guide to Therapeutic Relationships with Children*. New York: Routledge.
12. Crosland, K., & Dunlap, G. (2012). Effective Strategies for the Inclusion of Children With Autism in General Education Classrooms. *Behavior Modification*, 36(3), 251–269.
13. Davidson, D., & Stagnitti, K. (2021). The process of Learn to Play Therapy with parent–child dyads with children who have autism spectrum disorder. *Australian Occupational Therapy Journal*, 1-15.
14. Davis, T. E., Hess, J. A., Moree, B. N., Fodstad, J. C., Dempsey, T., & Jenkins, W. S. (2011). Anxiety symptoms across the lifespan in people diagnosed with autistic disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders* 5, 112–118.
15. Eikeseth, S., & Klintwall, L. (2014). Educational Interventions for Young Children with Autism Spectrum Disorders. *Comprehensive Guide to Autism*, 2101–2123.

16. Elbeltagi, R., Al-Beltagi, M., Saeed, N. K., & Alhawamdeh, R. (2023). Play therapy in children with autism: Its role, implications, and limitations. *World journal of clinical pediatrics, 12*(1), 1–22.
17. Eren, B. (2015). The Use of Music Interventions to Improve Social Skills in Adolescents with Autism Spectrum Disorders in Integrated Group Music Therapy Sessions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 197*, 207–213.
18. Ferraioli, S. J., & Harris, S. L. (2011). Teaching joint attention to children with autism through a sibling-mediated behavioral intervention. *Behavioral Interventions, 26*(4), 261–281.
19. Freeman, S., & Kasari, C. (2013). Parent–child interactions in autism: Characteristics of play. *Autism, 17*(2), 147–161.
20. Gates, J. A., Kang, E., & Lerner, M. D. (2017). Efficacy of group social skills interventions for youth with autism spectrum disorder: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 52*, 164–181.
21. Geretsegger, M., Holck, U., Carpenste, J. A., Elefant, C., Kim, J., & Gold, C. (2015). Common Characteristics of Improvisational Approaches in Music Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder: Developing Treatment Guidelines. *Journal of Music Therapy, 52*(2), 258–281.
22. Ghasemtabar, S.N, Hosseini, M., Fayyaz, I., Arab, S., Naghashian, H., & Poudineh, Z. (2015) Music therapy: An effective approach in improving social skills of children with autism. *Advanced Biomedical Research, 4*, 1-8.
23. Gibson, J. L., Pritchard, E., & de Lemos, C. (2021). Play-based interventions to support social and communication development in autistic children aged 2–8 years: A scoping review. *Autism & Developmental Language Impairments, 6*, 1-30.
24. Hagiwara, M., Shogren, K., & Leko, M. (2017). Reviewing research on the Self-Determined Learning Model of Instruction: Mapping the terrain and charting a course to promote adoption and use. *Advances in Neurodevelopmental Disorders, 1*(1), 3–13.
25. Hodges, H., Fealko, C., & Soares, N. (2020). Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational pediatrics, 9*(Suppl 1), S55–S65.

26. Hume, K., Steinbrenner, J. R., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., ... Savage, M. N. (2021). Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism: Third Generation Review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-20.
27. Iacono, T., Trembath, D., & Erickson, S. (2016). The role of augmentative and alternative communication for children with autism: current status and future trends. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 12, 2349–2361.
28. Jung, S., & Sainato, D. M. (2012). Teaching play skills to young children with autism. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 38(1), 74–90.
29. Ke, X., Song, W., Yang, M., Li, J., & Liu, W. (2022). Effectiveness of music therapy in children with autism spectrum disorder: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in psychiatry*, 13, 1-10.
30. Kim S. K. (2015). Recent update of autism spectrum disorders. *Korean journal of pediatrics*, 58(1), 8–14.
31. Koegel, L., Matos-Freden, R., Lang, R., & Koegel, R. (2012). Interventions for Children With Autism Spectrum Disorders in Inclusive School Settings. *Cognitive and Behavioral Practice*, 19(3), 401–412.
32. Koukourikos, K., Tsaloglidou, A., Tzeha, L., Iliadis, C., Frantzana, A., Katsimbeli, A., & Kourkouta, L. (2021). An Overview of Play Therapy. *Materia socio-medica*, 33(4), 293–297.
33. Kouznetsov, R., Angelopoulos, P., Moulinos, S., Dimakos, I., Gourzis, P., & Jelastopulu, E. (2023). Epidemiological Study of Autism Spectrum Disorders in Greece for 2021: Nationwide Prevalence in 2-17-Year-Old Children and Regional Disparities. *Journal of Clinical Medicine*, 12, 1-10.
34. Lin, Y.-W., & Bratton, S. C. (2015). A Meta-Analytic Review of Child-Centered Play Therapy Approaches. *Journal of Counseling & Development*, 93(1), 45–58.
35. Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392(10146), 508–520.
36. Marquez-Garcia, A. V., Magnuson, J., Morris, J., Iarocci, G., Doesburg, S., & Moreno, S. (2021). Music Therapy in Autism Spectrum Disorder: a Systematic Review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-17.

37. Masi, A., DeMayo, M. M., Glozier, N., & Guastella, A. J. (2017). An Overview of Autism Spectrum Disorder, Heterogeneity and Treatment Options. *Neuroscience Bulletin*, 33(2), 183–193.
38. Maskey, M., Warnell, F., Parr, J. R., Le Couteur, A., & McConachie, H. (2012). Emotional and Behavioural Problems in Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(4), 851–859.
39. Mayes, S. D., Calhoun, S. L., Murray, M. J., Ahuja, M., & Smith, L. A. (2011). Anxiety, depression, and irritability in children with autism relative to other neuropsychiatry disorders and typical development. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 474–485
40. Molnar-Szakacs, I., & Heaton, P. (2012). Music: a unique window into the world of autism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1252(1), 318–324.
41. Odom, S. L., Hall, L. J., Morin, K. L., Kraemer, B. R., Hume, K. A., McIntyre, N. S., Nowell, S. W., Steinbrenner, J. R., Tomaszewski, B., Sam, A. M., & DaWalt, L. (2021). Educational Interventions for Children and Youth with Autism: A 40-Year Perspective. *Journal of autism and developmental disorders*, 51(12), 4354–4369.
42. Pennington, M. L., Cullinan, D., & Southern, L. B. (2014). Defining Autism: Variability in State Education Agency Definitions of and Evaluations for Autism Spectrum Disorders. *Autism Research and Treatment*, 1–8.
43. Rabeyron, T., Robledo del Canto, J.-P., Carasco, E., Bisson, V., Bodeau, N., Vrait, F.-X., ... Bonnot, O. (2020). A randomized controlled trial of 25 sessions comparing music therapy and music listening for children with autism spectrum disorder. *Psychiatry Research*, 293, 1-7.
44. Raglio A. (2020). Therapeutic music listening as telehealth intervention. *Complementary therapies in clinical practice*, 41, 1-3.
45. Raglio A. (2023). A novel music-based therapeutic approach: the Therapeutic Music Listening. *Frontiers in Human Neuroscience*, 17, 1-7
46. Raglio, A., & Oasi, O. (2015). Music and health: what interventions for what results?. *Frontiers in Psychology*, 6, 1-3.

47. Reschke-Hernández A. E. (2011). History of music therapy treatment interventions for children with autism. *Journal of music therapy*, 48(2), 169–207.
48. Salter, K., Beamish, W., & Davies, M. (2016). The Effects of Child-Centered Play Therapy (CCPT) on the Social and Emotional Growth of Young Australian Children With Autism. *International Journal of Play Therapy*, 25(2), 78-90
49. Sandbank, M., Bottema-Beutel, K., Crowley, S., Cassidy, M., Feldman, J.K., Canihaunte, M., & Woynaroski, T. (2020). Intervention effects on language in children with autism: A Project AIM meta-analysis. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63(5), 1537–1560.
50. Sauer AK, Stanton JE, Hans S, & Grabrucker, A.M (2021). *Autism Spectrum Disorders: Etiology and Pathology*. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK573613/>
51. Schaefer, C. E., & Drewes, A. A. (2015). Prescriptive Play Therapy. *Handbook of Play Therapy*, 227–240.
52. Schottelkorb, A. A., Swan, K. L., & Ogawa, Y. (2020). Intensive Child-Centered Play Therapy for Children on the Autism Spectrum: A Pilot Study. *Journal of Counseling & Development*, 98(1), 63–73.
53. Sharma, S. R., Gonda, X., & Tarazi, F. I. (2018). Autism Spectrum Disorder: Classification, diagnosis and therapy. *Pharmacology & Therapeutics*, 1-14.
54. Shogren, K.A., Burke, K.M., Antosh, A.A., Wehmeyer, M.L., LaPlante, T., Shaw, L.A., & Raley, S.K. (2019) Impact of the Self-Determined Learning Model of Instruction on self-determination and goal attainment in adolescents with intellectual disability. *Journal of Disability Policy Studies*, 30(1), 22–34.
55. Shrinivasa, B., Bukhari, M., Ragesh, G., & Hamza, A. (2018). Therapeutic intervention for children through play: An overview. *Archives of Mental Health*, 19(2), 82-89.
56. Stegemann, T., Geretsegger, M., Phan Quoc, E., Riedl, H., & Smetana, M. (2019). Music Therapy and Other Music-Based Interventions in Pediatric Health Care: An Overview. *Medicines*, 6(1), 1-12.
57. Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N. S., Yücesoy-Özkan, S., & Savage, M.

- N. (2020). *Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism*. Retrieved from <https://cidd.unc.edu/Registry/news/docs/EBPReport2020.pdf>
58. Syriopoulou-Delli, C. K., Agaliotis, I., & Papaefstathiou, E. (2016). Social skills characteristics of students with autism spectrum disorder. *International journal of developmental disabilities, 64*(1), 35–44.
59. Thomaidis, L., Mavroeidi, N., Richardson, C., Choleva, A., Damianos, G., Bolias, K., & Tsolia, M. (2020). Autism Spectrum Disorders in Greece: Nationwide Prevalence in 10–11 Year-Old Children and Regional Disparities. *Journal of Clinical Medicine, 9*, 1-20.
60. Thompson, G. A., McFerran, K. S., & Gold, C. (2013). Family-centred music therapy to promote social engagement in young children with severe autism spectrum disorder: a randomized controlled study. *Child: Care, Health and Development, 40*(6), 840–852.
61. Tilmont Pittala, E., Saint-Georges-Chaumet, Y., Favrot, C., Tanet, A., Cohen, D., & Saint-Georges, C. (2018). Clinical outcomes of interactive, intensive and individual (3i) play therapy for children with ASD: a two-year follow-up study. *BMC Pediatrics, 18*(1), 1-13.
62. Trawick-Smith, J., & Dziurgot, T. (2011). “Good-fit” teacher–child play interactions and the subsequent autonomous play of preschool children. *Early Childhood Research Quarterly, 26*(1), 110–123.
63. Vaiouli, P., & Andreou, G. (2022). Promoting Communication for Young Children with Autism Spectrum Disorders: A Family-centered Music Therapy Intervention. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 20*(3), 533-560.
64. Van Bourgondien, M. E., & Coonrod, E. (2013). TEACCH: An intervention approach for children and adults with autism spectrum disorders and their families. In S. Goldstein & J. A. Naglieri (Eds.), *Interventions for autism spectrum disorders: Translating science into practice* (pp. 75–105). Springer Science + Business Media.
65. Vernhet, C., Dellapiazza, F., Blanc, N., Cousson-Gélie, F., Miot, S., Roeyers, H., & Baghdadli, A. (2018). Coping strategies of parents of children with autism

- spectrum disorder: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1-12.
66. Virues-Ortega, J., Julio, F. M., & Pastor-Barriuso, R. (2013). The TEACCH program for children and adults with autism: a meta-analysis of intervention studies. *Clinical psychology review*, 33(8), 940–953.
67. Will, M. N., Currans, K., Smith, J., Weber, S., Duncan, A., Burton, J., Kroeger-Geoppinger, K., Miller, V., Stone, M., Mays, L., Luebrecht, A., Heeman, A., Erickson, C., & Anixt, J. (2018). Evidenced-Based Interventions for Children With Autism Spectrum Disorder. *Current problems in pediatric and adolescent health care*, 48(10), 234–249.
68. Young, R. L., & Rodi, M. L. (2013). Redefining Autism Spectrum Disorder Using DSM-5: The Implications of the Proposed DSM-5 Criteria for Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(4), 758–765.
69. Yum, Y. N., Lau, W. K.-W., Poon, K., & Ho, F. C. (2020). Music therapy as social skill intervention for children with comorbid ASD and ID: study protocol for a randomized controlled trial. *BMC Pediatrics*, 20(1), 1-10.
70. Zablotsky, B., Black, L. I., & Blumberg, S. J. (2017). Estimated Prevalence of Children With Diagnosed Developmental Disabilities in the United States, 2014-2016. *NCHS data brief*, 291, 1–8.
71. Zalewska, A., Migliore, A., & Butterworth, J. (2016). Self-determination, social skills, job search, and transportation: Is there a relationship with employment of young adults with autism? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 43(3), 225–239.